
EL BAIX LLOBREGAT: ESPAIS OBERTS,
TERRITORIS DE LA CIUTAT

XABIER EIZAGUIRRE

Arquitecte, Universitat Politècnica de Catalunya

SUMARI

1. Espais oberts, territoris de la ciutat	4. La construcció del territori de muntanya
2. El Baix Llobregat, un espai de contrastos	5. Els territoris de l'horta
3. La identitat dels territoris del Baix Llobregat	6. Projectar l'espai obert comarcal

ABSTRACT

L'estructura territorial del Baix Llobregat és condicionada per un medi advers a l'ocupació humana. Un medi caracteritzat per la dualitat entre les terres altes i amb fort pendent de la muntanya, d'una banda, i les terres al·luvials del fons de la vall i el Delta, d'una altra. L'ocupació humana s'ha localitzat en l'espai d'intersecció entre aquests dos àmbits i ha anat afaïçonant-los, originant així geometries característiques. L'article explora les traces i la diversitat d'aquestes geometries en els espais oberts de la comarca i conclou que tota nova intervenció haurà de partir de la consideració d'aquests sediments morfològics.

La estructura territorial del Baix Llobregat está condicionada por un medio adverso a la ocupación humana. Un medio caracterizado por la dualidad entre las tierras altas y con fuertes pendientes de la montaña, por un lado, y las tierras aluviales del fondo del valle y el Delta, por otro. La ocupación humana se ha localizado en el espacio de intersección entre estos ámbitos y los ha ido conformando, creando así unas geometrias características. El artículo explora los trazos y la diversidad de aquellas geometrias en los espacios abiertos de la comarca y concluye que toda nueva intervención deberá partir de la consideración de estos sedimentos morfológicos.

La structure territoriale du Baix Llobregat est conditionnée par un milieu adverse à l'occupation humaine. Un milieu caractérisé par la dualité entre, d'une part, la montagne avec des hautes terres aux forts versants et, de l'autre, les terres aluviales du fond de la Vallée et du Delta. L'occupation humaine s'est localisée dans l'espace de l'intersection entre ces domaines et les a conformés créant ainsi des géométries caractéristiques. L'article explore les tracés et la diversité de ces géométries dans les espaces ouverts de la comarca et conclut que toute nouvelle intervention devra partir de la considération de ces sédiments morphologiques.

EL BAIX LLOBREGAT: ESPAIS OBERTS, TERRITORIS DE LA CIUTAT

1. Espais oberts, territoris de la ciutat

La forma del territori sintetitza les relacions profundes entre l'home i la natura. L'elecció del lloc de la ciutat, la construcció dels camps, masies i camins, el traçat de les carreteres i autopistes i la localització dels serveis i de les dotacions tenen el seu origen en l'observació i posterior manipulació dels factors geogràfics d'un determinat territori. D'aquesta manera, pendents, aigües, sòl, aires i terres són entesos i modificats per l'acció ininterrompuda de l'home al llarg de la història.

La selecció dels llocs, la posició dels camins, la divisió del sòl i la construcció de cases i ciutats és una pràctica comuna a totes les cultures i territoris i, per tant, és un ofici que s'ha anat nodrint de les cultures locals. Fixar-nos, doncs, en les lògiques i costums de la manera de fer en cada territori ens ajuda a pensar en els seus valors intrínsecs i a valorar el capital fix que existeix en un determinat lloc.

L'home i la natura es troben en permanent conflicte. La natura, per definició, és un sistema en permanent equilibri i l'home, un element de la natura en contínua transformació.

En efecte, l'organització del territori que l'home realitza l'individualitza i el particularitza. La construcció de la residència, els camins, els cultius, el rec o l'aterrament d'un relleu diferenciat són l'expressió d'una determinada forma de conquerir el territori. Aquestes relacions profundes de la societat amb el seu territori es materialitzen, per tant, en la construcció del territori com a resultat, és a dir, com a mostra del potencial construït.

En aquest sentit, cal pensar en el territori del Baix Llobregat com a artefacte construït, com a manufactura arquitectònica no gens improvisada, ans al contrari, com a capital fix invertit en diferents estratificacions al llarg de la història i que té un passat amb relació al qual es defineix, sigui per ruptura i discontinuïtat, sigui per perllongació i reformulació.

En definitiva, davant d'una actitud propositiva, es tractaria de pensar en construir de nou, no a partir de la destrucció, sinó, com a màxim, de la des-construcció, és a dir, pensar fins a quin punt pot modernitzar-se allò que és construït.

Des d'aquesta visió global, els espais oberts i els més recollits, l'urbà i el rural, perden antagonisme i es converteixen en complementaris. El territori esdevé l'element de síntesi superador de la dicotomia camp-ciutat i un bon marc d'anàlisi i d'estudi.

És clar que els darrers anys s'ha produït una disminució de l'espai vital que els ciutadans necessiten per al seu desenvolupament. La llar pren protagonisme a la ciutat i al barri, i esdevé un espai reconegut com a lloc propi, tot i que simultàniament es produeix una fugida al camp, una recerca de l'espai natural i idíl·lic, poc o gens artificialitzat. A mesura que els ciutadans redueixen el seu lloc quotidià, interpreten i copsen el territori comarcal com al seu espai d'identificació. La comprensió del lloc es fa diversa i àmplia. L'espai obert, el rural, la no-ciutat, es converteix paradoxalment en territori de la ciutat.

Ens interessa doncs conèixer el territori, com treballa aquest sistema i com es produeixen les relacions sintètiques entre factors naturals i elements físics construïts pel fenomen social en un procés d'acomodació mútua entre natura i home.

2. El Baix Llobregat, un espai de contrastos

La identitat del territori del Baix Llobregat podríem caracteritzar-la de la manera següent:

- La singularitat del seu territori, constituït per dues naturaleses ben diferenciades: muntanya i terres baixes dipositades pel riu i el seu espai d'intersecció com a lloc més actiu.
- La pluralitat de ciutats metropolitanes que, amb diferents identitats i funcions, defineixen un rosari de centralitats i llocs comuns amb històries i morfologies pròpies.

– La doble funció, induïda per la pertinença al sistema metropolità, de corredor i d'espai de suport de grans sistemes infraestructurals i de transport.

A partir d'aquesta definició elemental, fem una lectura ràpida però intencionada d'alguns aspectes formals que creiem importants a l'hora de valorar les potencialitats dels espais oberts de la comarca.

El Baix Llobregat troba la seva identitat entre dos territoris límits i quasi mítics: la muntanya (Garraf i Collserola) i el mar o el riu, que, en secció, formen un angle obtús on les dues generatrius són: la secció de la muntanya i la secció del Delta o de la Vall Baixa.

L'hàbitat humà i urbà se situa en la confluència d'ambdues generatrius al samontà, com si busquessin una posició d'equilibri entre les dues fonts

de riquesa. Al samontà, la topografia es fa lleu, s'incrementen les terres fèrtils i el sol, l'aigua i l'aire es mostren més captivadors.

Aquesta interpretació vertical és una manera d'aglutinar la riquesa dels diferents espais territorials: el rocam als cims, les terres boscoses o àrides, les terres clares de les masies, el samontà urbanitzat, les graderies de les terres baixes d'al·luvió, i el territori de l'aigua. Però també hi és possible una lectura horitzontal (figura 1); es pot fer a partir de les inflexions territorials definides pels dos plànols virtuals del diedre territorial:

– La línia fixa dels cims de la serralada del Litoral és el límit superior, la línia del cel comarcal.

– La línia del samontà que conté la humanització i l'antropització és el lloc de la ciutat i complementa la necessitat de comunicar-se.

Figura 1. Les seccions simplifiades i les inflexions amb el lloc de la ciutat

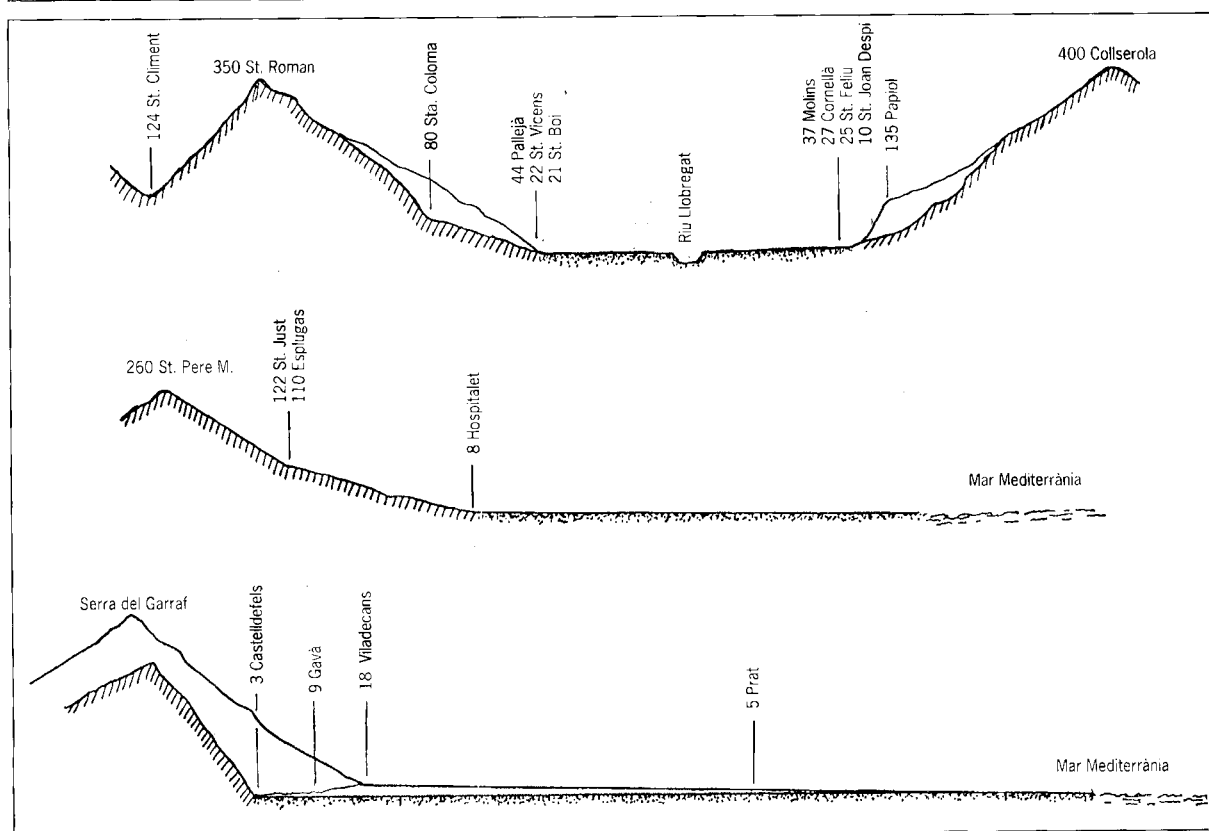

Figura 2. El parcel·lari geogràfic del Garraf es torna geomètric amb l'absència de pendents al Delta

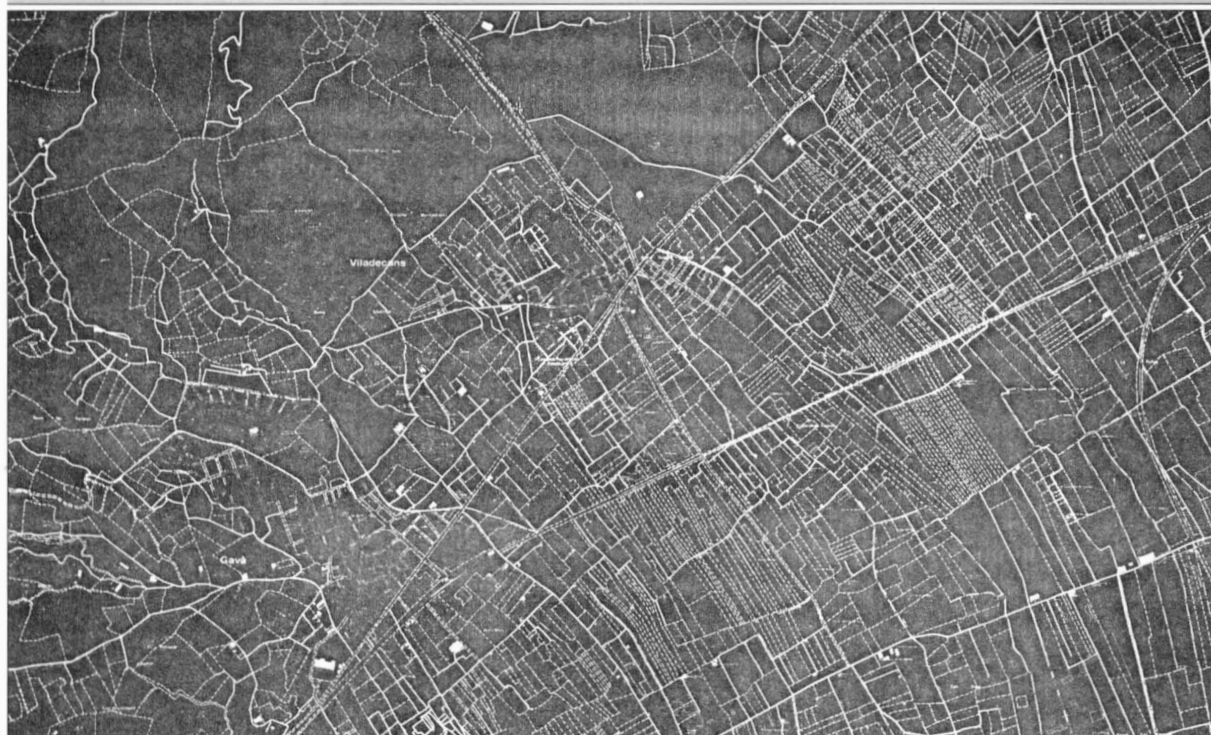

Figura 3. La forma constructiva del territori sintetitza les relacions de l'home amb la natura. El parcel·lari com a inventari pren les diferents formes del sòl

– La línia mòbil de la costa, la de l'aigua del mar o del riu, representa la colonització moderna.

Aquesta configuració geogràfica ha donat lloc a la construcció de nombrosos camins verticals de carena (el camí a la muntanya) i d'ortogonalitat al mar i al riu, aprofitant les rieres seques (el camí a l'horta), en tant que necessitat local d'abraçar el territori en les seves diferents expressions i gaudir la diversitat de la natura (figura 2). Interpretació vertical que més tard es materialitzarà en les divisions administratives com a resposta a aquesta identificació local del fenomen social i polític.

Així mateix, aquesta dualitat en la seva configuració territorial, les terres de dalt i les terres de baix, ha estat present en les diferents connotacions i materialitzacions del devenir constructiu: la comarca antiga (els nuclis del samontà) i els territoris moderns (el Prat), la residència (primeres estribacions de les

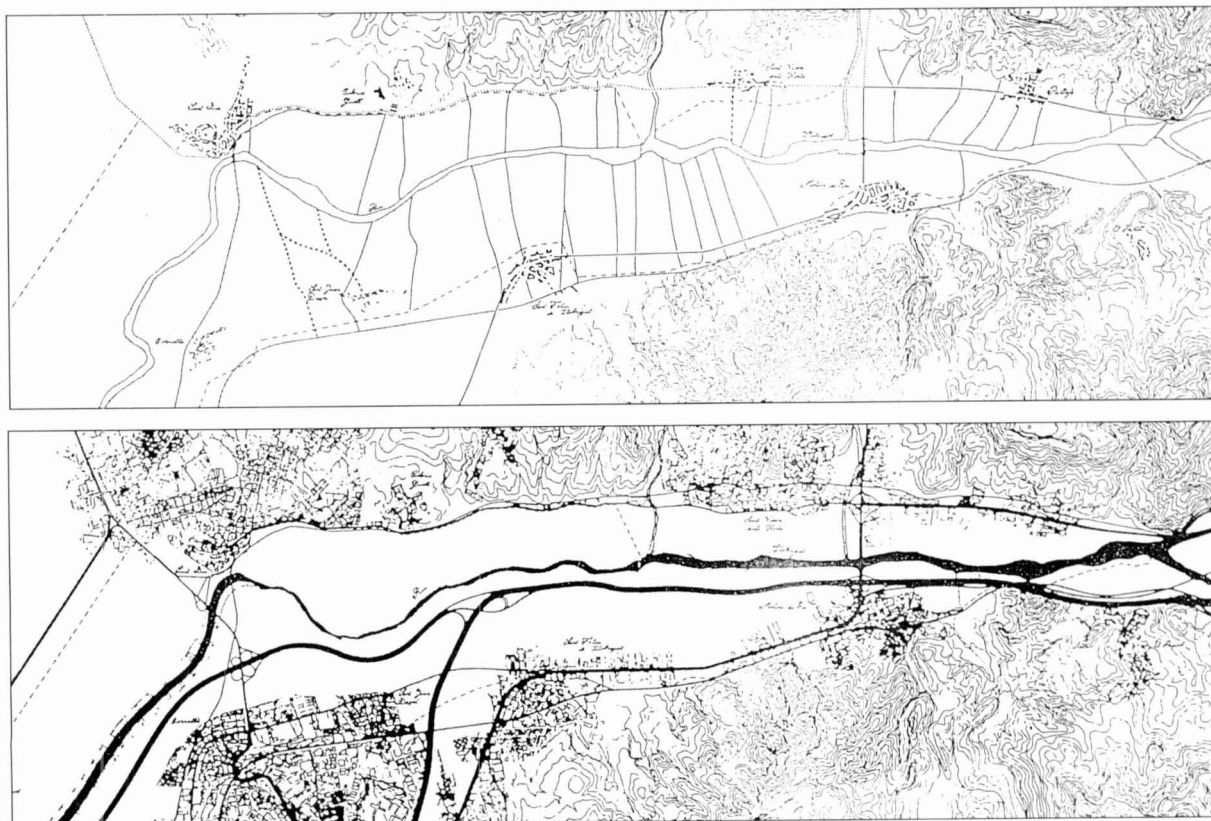
vessants) i la producció (els polígons industrials i les terres agrícoles i fèrtils de l'horta).

Entre el dalt i el baix, entre el sòl fix i el sòl mòbil, entre l'urbà i el rural, el territori es mostra com a objecte i model de síntesi enfront del tradicional antagonisme camp-ciutat, és a dir, l'espai urbà-rural integrat, construït amb la saviesa d'una cultura no urbana ni rural, sinó territorial, amb innegables conflictes conjunturals, però amb un impuls creador que sorgeix del coneixement de les pautes heretades (figura 3).

3. La identitat dels territoris del Baix Llobregat

El Baix Llobregat, com ja s'ha dit, és una comarca amb una morfologia territorial molt simple però a la vegada molt adversa a la colonització humana. La muntanya i les terres al·luvials són les dues

Figura 4. L'evolució del creixement a la Vall Baixa (1900-1983). De la verticalitat dels nuclis discontinus a la forta aposta per la continuïtat i l'horitzontalitat urbana al samontà

components bàsiques del Baix Llobregat, i si pensem en la culturització del territori, podem dir que històricament, l'establiment humà, la ciutat, és fill de les vessants inferiors i del pla i que té unes referències més minses a la muntanya i a les terres al·luvials baixes.

A la muntanya, l'accentuat pendent fa difícil l'establiment humà ja que una de les necessitats més elementals i primitives per a la supervivència, el conreu de les terres, es fa difícil. Les terres dipositades pels al·luvions, baixes i inundables, per raons òbvies, han estat sempre un territori difícil de colonitzar o d'establir estructures permanents, residencials o productives.

Malgrat aquesta adversitat inicial del medi natural, l'home s'ha anat establint al Baix Llobregat aprofir-

tant les lleis que dicta aquesta natura, i ho ha fet al territori d'intersecció de les dues morfologies existents. I és que al samontà convergeixen les dues geomorfologies i naturaleses diferents i en ell es pot complir la necessitat de comunicar-se amb la resta de l'espai.

A més, la comarca del Baix Llobregat té unes condicions de localització francament importants, induïdes sobretot per la proximitat de l'aglomeració metropolitana i de la ciutat central de Barcelona. Tant la funció de corredor que té la Vall Baixa com la fertilitat de les terres del Delta i la proximitat del mar operen positivament oferint unes condicions productives i de comunicació molt rellevants.

El com o de quina manera ha estat colonitzat aquest territori ens interessa pel fet que la cultura

Figura 5. El Garraf és un territori on les fortes condicions geogràfiques imposen la seva llei

territorial que s'ha abocat sobre ell ens serveix de referència obligada cara a l'estudi del comportament de l'home amb el seu medi i també ens serveix a l'hora de decidir possibles intervencions.

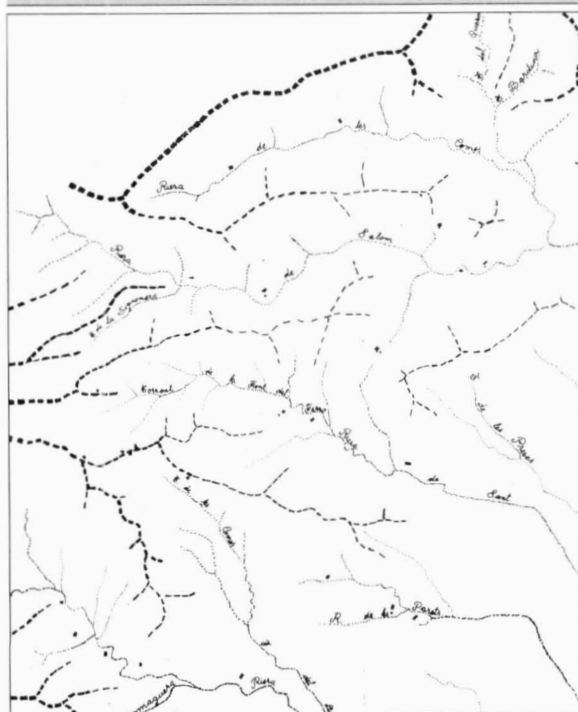
A través d'uns pocs exemples, estudiarem les relacions més importants que es donen entre el medi natural i l'antropització.

4. La construcció del territori de muntanya

En efecte, si ens endinsem a les terres del massís del Garraf que desguassen les seves aigües al Delta, l'espai construït es caracteritza per l'estructura de doble arbre geogràfic: carenes i torrents que parteixen el territori en petites valls focalitzadores de la colonització. Per això, la seva descripció física és bastant coincident amb la geogràfica.

El vessament natural de l'aigua dona forma a l'organització productiva i cadastral i, per tant, regula l'ús del territori.

Figura 6. Carenes i rieres formen dues estructures ramificades que s'alternen i formalitzen una lectura topogràfica immediata

La construcció més potent del territori es concentra a les fondalades de les valls cobertes i focalitzadores de la seva posada en ús agrícola. La proximitat de l'aigua atrau la localització de les unitats residència-producció, l'accés a les quals es fa a través del fosc camí de fons, paral·lel a la riera, però als contraforts de la falda, essent la seva distància proporcional a l'obertura de la vall. A partir d'aquesta espina i ortogonalment se situa el mosaic parcel·lari en estreta relació amb la geografia, de carena a carena. Aquestes carenes descobertes aporten la trama d'accessibilitat entre territoris, els camins de carena.

Figura 7. La colonització humana es materialitza a les fondalades de la vall. Els punts alts romanen despulats i els baixos humanitzats: camí, masia i ciutat

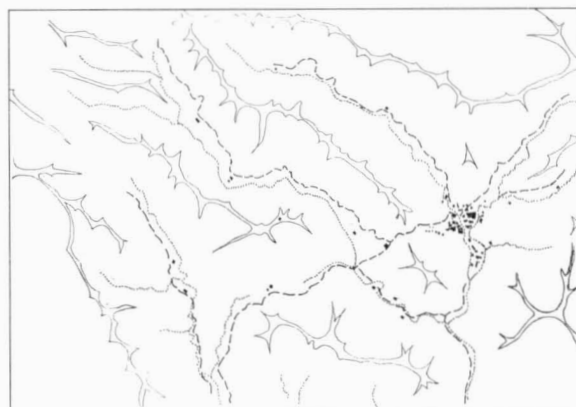
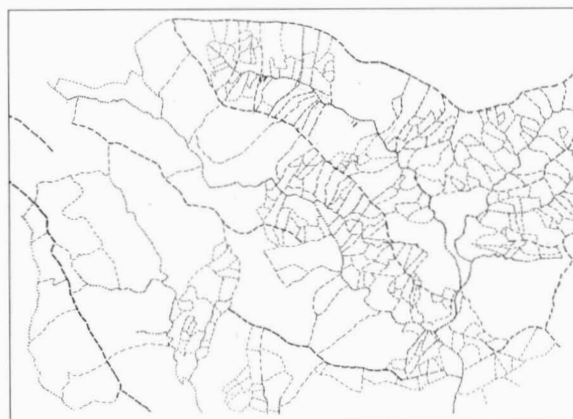

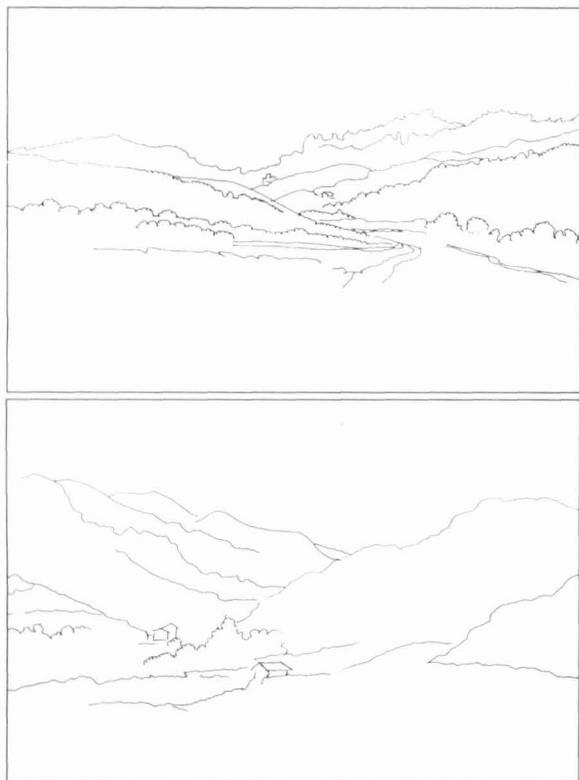
Figura 8. Les línies parcel·làries ressegueixen la forma del relleu i l'ortogonalitat dels contraforts muntanyencs

L'abandó de la residència a les valls s'ha donat en els sòls que no han modernitzat el sistema d'accés o al peu del massís, on aquest es lliura amb pendents més suaus al Delta, lloc on històricament s'ha situat l'hàbitat urbà, just al límit entre l'horta i el secà.

La colonització dels vessants orientats a la Vall Baixa (figura 4) es produeix mitjançant grans finques, unitats de residència-producció, a les quals l'element principal és la masia, situada al territori amb unes pautes fixes de localització: situació de domini, recer i proximitat a les rieres aprofitant el curs de l'aigua i el camí de fons. Com a eixos d'accessibilitat entre la masia i la plana, en el límit amb la muntanya, se situen les ciutats i la via principal que les comunica. Els camins de costa tenen, per tant, menys importància (comunicació entre masies) i a l'actualitat es troben pràcticament arruïnats.

Figura 9. Les valls d'origen fluvial són tanca-des. Les terres fèrtils i els pendents més suaus i aptes per a l'establiment de la casa es produeixen a les cotes baixes

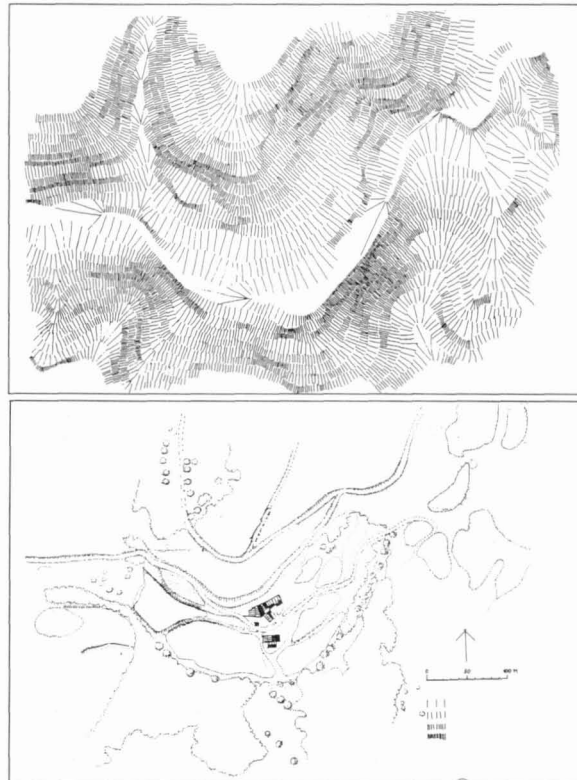

Aquestes finques solen arribar fins a la carena, comptant amb una part d'extensió dedicada a usos forestals i una altra, de pendent més suau, al conreu de fruiters de secà (vinyes, oliveres, ametllers, cirerers, etc.).

La lògica de la colonització de muntanya reuneix unes característiques comunes: la convivència de l'explotació forestal i agrícola, els forts pendents, les grans dimensions del parcel·lari i la localització de l'espai residencial i urbà a les parts baixes de les valls.

Les unitats definides pel parcel·lari propi de la franja de muntanyes del Garraf tenen un caràcter geogràfic carena-riera, la clinometria és superior al 30% a la seva major part amb l'excepció de les zones properes a les rieres i a mig vessant. Les parts altes estan ocupades pel bosc, els pendents

Figura 10. El lloc de la casa i la seva relació amb el relleu. En els llocs de pendent suau s'estableixen la casa i els petits camps de forma arronyonada

moderats per fruiters de secà i prop de les rieres se situen els horts.

Les valls al·luvials han estat colonitzades a través d'unitats de residència-producció, amb una compartimentació del sòl que respon a unes directrius geogràfiques ortogonals a les rieres que, en el seu origen, van donar lloc a un trossejament del territori en paquets de grans superfícies (de 80 a 120 Ha), però posteriorment han sofert una progressiva subdivisió amb una tècnica similar a l'original.

En aquestes valls (rieres les Comes i Salom) hi ha hagut una ocupació creixent per conreus de cirerers que ha produït una segregació parcel·l·ària a mitja vessant que necessita de la construcció de nous camins diagonals. Aquest procés d'intensificació del conreu trenca la racionalitat inicial del sistema.

Els punts baixos de vegetació de ribera, canyissars i esbarzers, amb algunes clarianes llaurades, són àrees ombrívoles i riques com a conseqüència d'un recorregut verge.

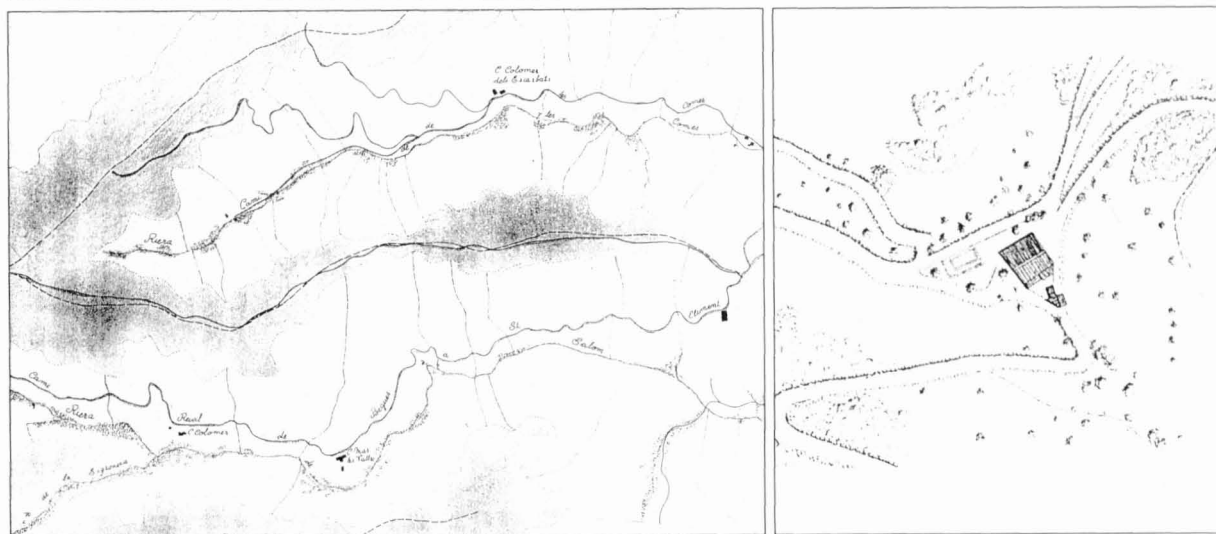
L'espai intermedi entre les àrees descrites anteriorment és la zona de major activitat productiva; allà se situa el camí del fons que vertebrava les zones d'articulació de les edificacions.

En resum, en aquestes valls del Garraf (figura 5) podem comprovar el pes de la topografia en la construcció de la forma de la seva colonització. En aquest cas, forma geogràfica i forma geomètrica es poden identificar. Les inflexions dels contraforts de la muntanya s'aprofiten com a definidors dels llinars parcel·laris.

L'estructura lineal en espina (figura 6) és una resposta morfològica a la contundent topografia del lloc. L'existència de terres dipositades, la proximitat de l'aigua i escorrentia, la impossibilitat de domini de l'espai i la major accessibilitat dels punts baixos de la vall són raons perquè el constructor de la seva artificialitat centri a la fondalada de la vall l'eix central d'activitat. La resposta geomètrica artificial serà contundent a les parts baixes de la vall, mentre que es debilitarà a les divisòries de vessant (figura 7).

L'eix funcional agrupa l'accés, les relacions de residència-producció i la construcció de la casa. El camí del fons de la vall es converteix així en motor i principi organitzatiu de la forma construïda, que es rendeix a l'evident inflexió inferior de la vall en V. Les inflexions de grau menor o jerarquia suporten la resta dels elements físics i formals construïts (figures 8 i 9).

Figura 11. Les virtuals línies horitzontals de les carenes i les rieres agrupen de forma alternada la construcció d'aquest territori

L'orgullosa autonomia formal es rendeix a l'evidència topogràfica del lloc. La geometria actua com a servitud geogràfica. La tecnologia menestral d'aquest territori és consubstancial a la seva geomorfologia i se centra en la contenció i la conservació del camí i dels bancals.

Aquest argument es pot continuar amb la jerarquia del parcel·lari i amb el procés de producció intensiva de la vall. Verticalitat i horitzontalitat conviuen i donen resposta a les relacions quotidianes (verticals) i a les de comunicació i intercanvi comercial (horizontals) (figures 10, 11, 12 i 13).

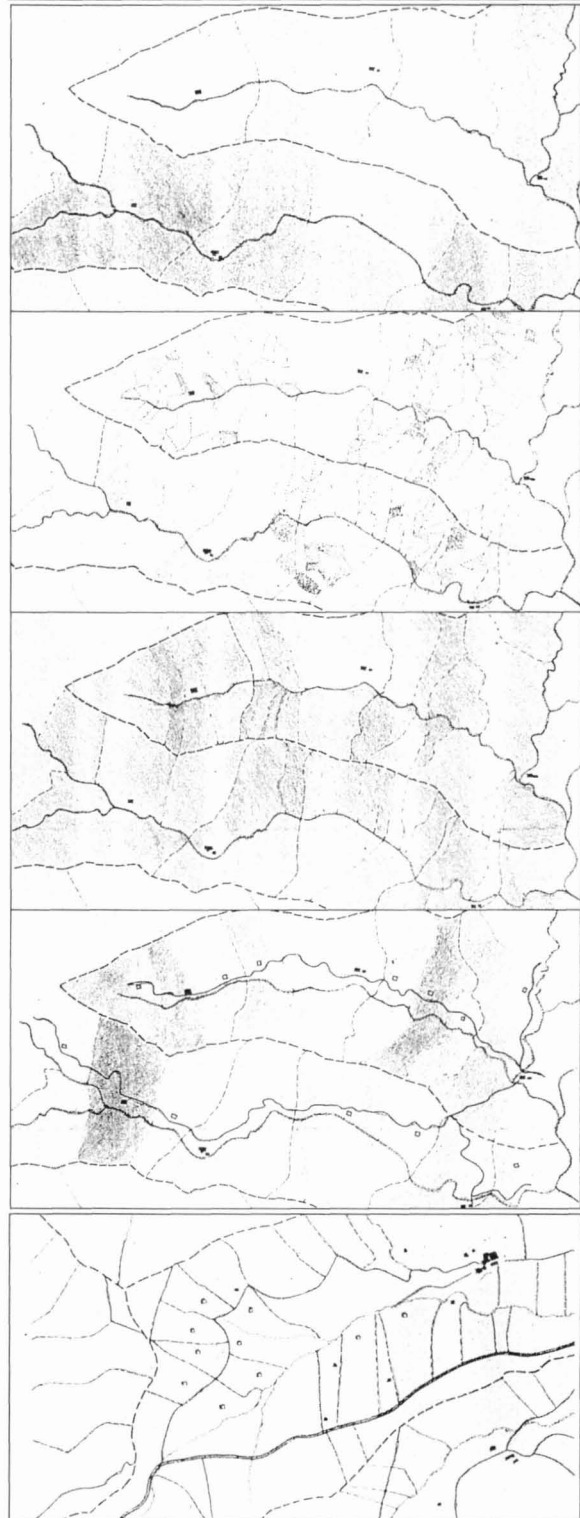
Darrera de l'aparent espontaneïtat en la colonització d'aquestes valls hi ha voluntats de racionalitat geogràfica que mitjançant la transmissió oral configuren una cultura constructiva territorial, són els mestres d'obra rurals. Cada pagès veu en el veí un exemple per imitar, el veí es converteix en model que cal reproduir i fins i tot superar.

5. Els territoris de l'horta

El riu Llobregat és l'eix configurador d'aquesta unitat. La vall del riu segueix una important falla de direcció NO-SE que orienta el seu curs travessant la depressió Pre-litoral, la serralada Litoral i la plana Litoral, que a la seva desembocadura ha format el Delta, d'uns 90 km².

El Llobregat va acompanyat per un seguit de terrasses que formen graderies a ambdues ribes, a sobre les quals s'instal·len els conreus. Les terres d'al·luvió dipositades pel Llobregat al llarg del quaternari han donat forma a una peça de territori de gran homogeneïtat topogràfica (amb pendent constant des del Papiol, cota 30, fins al mar) al qual fa de límit la primera terrassa fluvial, que coincideix aproximadament amb la carretera de València i les que segueixen ambdós marges riu amunt. El traçat d'aquestes carreteres se situa sobre el límit del canvi de sòls calcaris a llims que fa de frontera entre les terres pròpies per al cultiu de secà i les d'horta. Els materials que componen el seu sòl són, bàsicament, graves calcàries i llims argilosos.

Figura 12. En l'evolució del parcel·lari s'observen les lògiques de divisió del sòl i la capacitat de transformació d'aquest territori

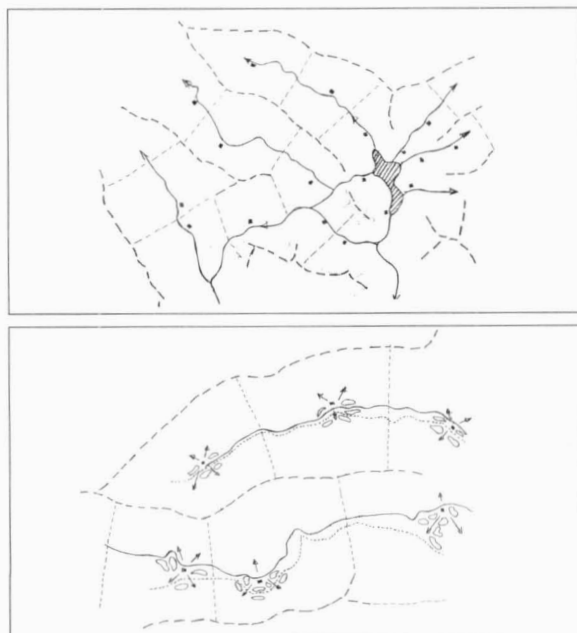

El Delta té un sol braç i forma de triangle de base arrodonida; el seu vèrtex se situa a Sant Boi de Llobregat i els seus extrems limiten amb Montjuïc i el massís de Garraf. Pràcticament fins avui, el Delta ha anat creixent uns 2-3 metres per any; aquesta tendència s'ha invertit per diferents motius: ampliació del port de Barcelona, extraccions d'àrids, rescloses, etc., que provoquen el seu retrocés i contaminació.

El fet de ser un territori amb molta densitat de població fa que la vegetació natural hi sigui poc present. Al litoral queden alguns residus de vegetació de sorolls, aiguamolls salats i canyissars a les llacunes, tots en perill de retrocés.

Cal destacar per la seva singularitat les llacunes de la Ricarda i el Remolar. La Ricarda és l'única llacuna del Delta que s'ha conservat en condicions quasi naturals. Des del punt de vista faunístic és un important punt d'aturada de moltes espècies migratòries (arpella, corb marí, bernat pescaire) i d'altres sedentàries (polla d'aigua, fotja, etc).

Figura 13. L'estructura central en espina i la repetició del model sintetitzen el funcionament formal i l'aptitud i capacitat de canvi del sistema integrat urbà-rural

Compta també amb notables espècies florístiques. Hi ha plantacions de pi pinyer (*pinus pinea*), que fixen les dunes litorals al sector de Castelldefels, de considerable valor paisatgístic.

Malgrat la localització a l'horta de grans infraestructures i serveis, l'organització formal ha persistit a causa de la seva idoneïtat agrícola i el seu alt grau de construcció: sistemes d'extracció i distribució d'aigües, murs de defensa a la salinització i a les riades, dessecació dels aiguamolls, etc., han estat empreses de realització col·lectiva de defensa i racionalització del treball agrícola. Obres que s'inicien el segle XIX i que culminen en la construcció dels canals de la dreta del Llobregat i la Vall Baixa i en la utilització de les aigües artesianes com a sistema d'irrigació.

Figura 14. En el territori d'horta el mosaic parcel·lari es geometritza (Vall Baixa)

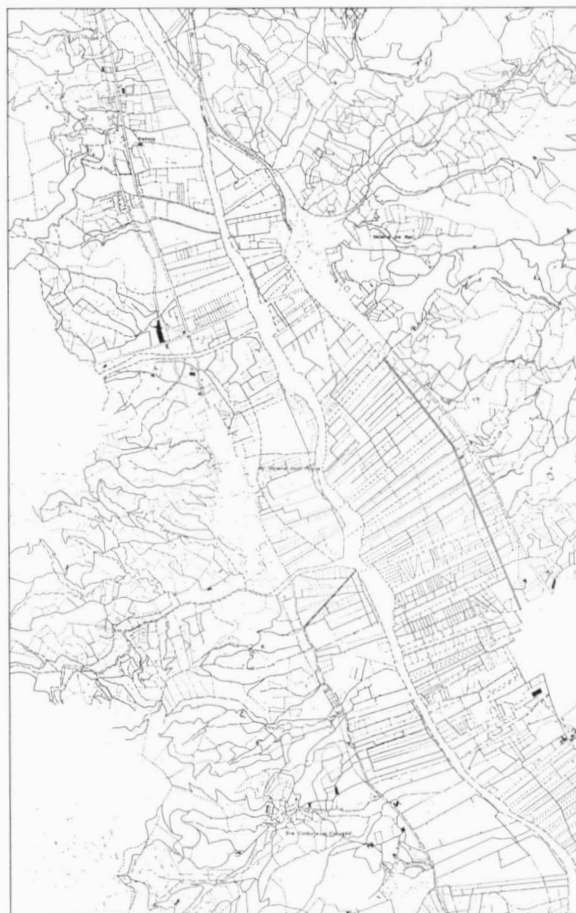

Figura 15. Malgrat la geometria capritxosa aparent, cada unitat rural diferenciada respon a unes regles precises de construcció i formalització que tenen a veure amb la domesticació dels factors naturals

MOSAIC DE MASIES AL PRAT

MOSAIC IRREGULAR DE PETITES PARCEL·LES AL DELTA

HISENDES DE LA VALL BAIXA

HILERES DE PARCEL·LACIÓ REGULAR AL DELTA

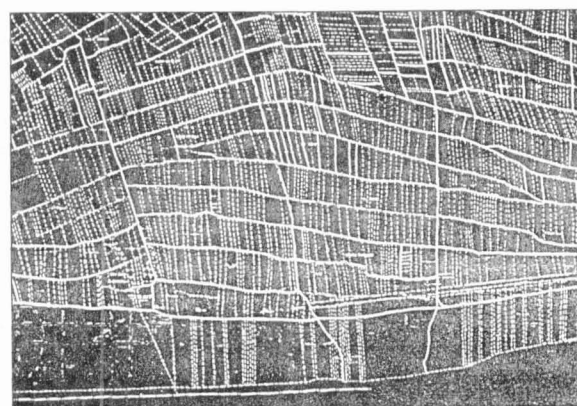
Per tant, el sistema de rec i desguàs incideix directament en la formalització de l'horta, definint, per la seva forma de captació i distribució, la major o menor racionalitat del parcel·lari, fixant la posició relativa d'aquest, dimensions, ritme, forma, etc., i superposant la seva trama a la dels camins.

A la Vall Baixa, els dos grans canals se situen buscant el límit de canvi de sòls i la màxima alçada, donant lloc a propietats allargades que s'estenen de canal a riu, aprofitant els esgraonaments naturals per situar els canals secundaris, origen tant de les hisendes de la Vall Baixa com de les fileres dels «horts tradicionals dels pobles».

El sector de l'Abret, que ocupa els sòls del Delta del Llobregat situats entre l'antiga carretera de València i el mar, està format per diferents zones. La lògica topogràfica es limita a la formació d'una concavitat territorial suau sobre terres d'al·luvió de naturalesa arenosa. Aquesta «bassa» queda definida entre la suau inclinació del Delta cap al mar i la veta arenosa elevada de la costa. Les regles del joc que imprimeix la geografia es limiten a la seva forma còncava i a la presència de l'aigua.

La imatge morfològica d'aquest territori es caracteritza per una forta geometrització i regularitat de formes, amb fileres de parcel·lació molt regular (figura 14), estructurades en una doble retícula

Figura 16. La geometrització de les terres baixes és fruit d'una obra col·lectiva de colonització i d'una forta tecnificació

formada per dos elements fonamentals molt jerarquizats –sistemes de desguàs (correderes) i accessos–. És un territori construït col·lectivament a partir dels elements formals –manipulació de l'aigua, accés i divisió del sòl– i s'ha produït simultàniament i des dels pobles veïns on hi resi-

Figura 17. Territoris i morfologies se succeïxen al Baix Llobregat. Les unitats rurals omplen tot el territori comarcal com a fruit de diferents agents, tècniques i sistemes que intervenen en cada lloc

deixen els seus colonitzadors. L'aigua s'estructura a través de corredores paral·leles que busquen el mínim pendent per desaiugar el màxim de terres. El parcel·lari rítmic, regular, geomètric i de proporció allargada, perpendicular a les corredores, s'organitza en dues bandes o fileres separades pels camins d'accés amb menys contundència geomètrica que les correderes però paral·lels amb elles. La dimensió usual de les parcel·les és d'una mujada. Les corredores públiques d'aigua tenen en aquest territori un valor estructurant equivalent al d'un carrer urbà, però amb la tecnificació pròpia agrícola.

La manipulació geomètrica d'aquest territori se centra en la preocupació per l'escorredor com a principal impediment per la seva posada en producció agrària (figura 15).

És aquí on la geometria entra amb contundència infraestructural de la mà de la tècnica hidràulica. Crea eixos d'organització, de pendent mínim i màxima servitud superficial. A partir d'aquest arte-

facte tècnic, es colonitza el territori, que resultarà contundentment geometritzat (figura 16).

La ingenieria de l'escorredor imposa la seva llei geomètrica no només en el traçat del servei, sinó en la formalització del parcel·lari i dels accessos. El resultat és una estructura agrària fortament geometritzada, imposada pels determinants del relleu, de la geografia. En tant que estructura formal, és una malla jerarquitzada. I en tant que sistema, és la superposició de dues estructures disjuntives, la de l'accés i la de l'aigua, que s'intercalen sense interferir-se i donen servei a cada parcel·la. La continuïtat d'aquest principi d'ordenança seguiria amb la disposició dels camps i escorredors individuals que com a espina de peix se situen lateralment trencant l'ortogonalitat respecte a l'espina central i afavorint la canalització de l'aigua. És la servitud dels elements formals a la tècnica de l'escorredor com a principal problema que s'ha de resoldre.

6. Projectar l'espai obert comarcal

Hem vist dos territoris contrastats. Les terres fixes i antigues de la muntanya han estat colonitzades d'una manera individualitzada, amb l'aprofitament de les lleis geogràfiques, i com un resultat d'estructures ramificades. Les difícils terres baixes del Delta són colonitzades tardanament i de

forma col·lectiva per agents socials sota la voluntat d'una obra de conjunt i amb tècniques especialitzades amb un resultat especialitzat.

En ambdós casos, com a resposta a una geografia determinada, el conflicte de l'accés o de la dessecació, respectivament, originen l'ús de la geometria. La geometria és doncs l'instrument utilitzat per resoldre el conflicte geogràfic.

Cada una d'aquestes formes rurals, a més d'un catàleg dels elements que les componen i de les seves característiques morfològiques, és també el resultat de diferents combinacions i relacions funcionals entre elles.

Ambdós exemples situen en un mateix pla dues formes típiques d'urbanitzar tècnicament dos territoris, dos subsistemes o models que conviuen, amb d'altres, de vessant o d'inflexió en un sistema vertical de relació residència-producció.

Són, en definitiva, interpretacions constructives d'uns territoris a mig camí entre l'objectivitat analítica i la subjectivitat propositiva. Són patrons d'actuació que poden reformular-se o reprojectar-se. Tota decisió propositiva sobre aquests territoris partirà de reinventar aquest sediment morfològic. Reinventar un eix funcional o una manera d'escórrer amb la mirada posada en aquestes referències sàvies, intel·lectualment elaborades i tècnicament construïdes.